

Людмила Онищук
Liudmila Onyshchuk

ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ

FORECASTING SOCIAL ORDER FOR GENERAL SECONDARY EDUCATION

У статті розкрито змістову і процесуальну складові роботи науково-методичного семінару "Актуальні проблеми реформування змісту і структури навчання загальної середньої освіти", проведеного на базі Ягнятинської загальноосвітньої школи Ружинського району Житомирської області; висвітлено результати дослідження проблеми прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту.

Ключові слова: прогнозування, місія, цілі, стратегічне управління, соціальне замовлення на загальну середню освіту.

Вивчення досліджуваної проблеми зумовлено необхідністю розроблення теоретичних і методологічних засад прогнозування розвитку загальної середньої освіти в умовах її реформування та усвідомлення суб'єктами галузевого управління факту, за якого інноваційний розвиток закладу освіти зумовлюється і залежить від прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту.

Аналіз літературних джерел і результатів останніх досліджень показав, що загальні відомості про можливі напрями наукового прогнозування в освіті представлено в працях А. Бауера, С. Вишнева, Л. Зеленіної, В. Ейхворна, Г. Борисової, В. Пономарьова та ін. Проте проблема прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту, актуальність і доцільність якої в контексті реалізації Концепції Нової української школи є очевидною, потребує наукового опрацювання.

Метою статті є вивчення та критичне осмислення заявленої проблеми в процесі узагальнення результатів аналітико-прогностичної діяльності учасників семінару- директорів, заступників директорів, психологів закладів загальної середньої освіти за участю Олександра Лисюка - начальника відділу освіти Ружинської районної державної адміністрації Житомирської області, Олександра Коляновського - завідувача районним методичним кабінетом, Людмили Онищук, доктора педагогічних наук, головного співробітника відділу інновацій та стратегій розвитку освіти, Ольги Кравчук, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника відділу дидактики Інституту педагогіки, який відбувався на базі Ягнятинської ЗОШ-III ступенів (директор школи - Світлана Шістопал).

Загальновідомо, що знання соціального замовлення на загальну середню освіту можна отримати в процесі його педагогічного прогнозування. У контексті реформи загальної середньої освіти ця проблема потребує аналізу актуальних запитань, а саме: "Як може змінитися склад замовників?". "Які нові групи замовників можуть з'явитися?". "Яким буде характер вимог до закладу освіти?". "Які додаткові ресурси необхідні закладу освіти для виконання нового соціального замовлення?". "Які можливості відкриються перед закладом освіти в процесі виконання нового замовлення?" тощо.

Критичне осмислення учасниками семінару цих запитань дало змогу з'ясувати, що в межах Цільової програми розвитку закладу освіти результатом прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту є передпрогнозна орієнтація. З огляду на заявлене

зауважимо, що в процесі реалізації Концепції Нової української школи прогнозування тенденцій зміни соціального замовлення на загальну середню освіту, що адресується закладу освіти, зумовлює необхідність проведення анкетування його потенційних суб'єктів. Визначимо низку запитань:

1. Хто був попереднім суб'єктом соціального замовлення на загальну середню освіту? Ким він був представлений?
2. Яким був характер вимог, висунутих замовниками до закладу освіти?
3. До чого висувалися вимоги? (До результатів діяльності школи; змісту освіти, набору предметів, що вивчаються; характеру освітнього процесу; умов перебування учня в школі, комфортності освітнього середовища).
4. Чи задоволений замовник діяльністю закладу освіти?
5. Як можна оцінити результати замовлення?
6. Чи появились за останні роки в закладі освіти нові замовники?
7. Чи змінився характер соціального замовлення на загальну середню освіту? Якщо змінився, то яким чином?
8. Чи справляється заклад освіти із соціальним замовленням на загальну середню освіту?
9. Як оцінює роботу закладу освіти замовник?

Як свідчать результати освітньої практики, прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту потребує використання методу побудови сценаріїв, за допомогою якого можна передбачити розвиток управлінських процесів у закладі освіти і встановити їх логічну послідовність. У сценарії (словесному описі прогнозованого процесу) слід зосередитися на зв'язках між подіями та їх критичних аспектах.

Суб'єкти прогнозування, розробляючи сценарії, мають тримати в полі зору деталі процесів, які вони могли б уникнути в абстрактних міркуваннях, вибрати найбільш імовірний сценарій і зосередити увагу на двох аспектах його характеристики, зокрема на визначенні й оцінюванні основних параметрів розвитку об'єктів сценарного прогнозу та критичному осмисленні твердження, згідно з яким директори шкіл, приймаючи управлінські рішення, можуть впливати на їх майбутній розвиток.

У контексті заявленого доречно відмітити, що в процесі актуалізації знань теорії галузевого управління, теорії освіти і навчання учасники семінару були одностайні в тому, що відповідно до світової тенденції інноваційного розвитку освітніх систем і Концепції державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року показниками інноваційного розвитку закладу освіти можуть бути такі, як: автономізація; наявність кодексу соціальної відповідальності суб'єктів управління за стан його організаційної культури; удосконалення системи бюджетного й позабюджетного фінансування; оптимізація діяльності закладу освіти щодо самооцінювання; підвищення професійної активності суб'єктів управління; збереження функцій держави щодо контролю якості загальної середньої освіти; забезпечення прозорості системи заохочення інноваційної діяльності суб'єктів управління; створення національної системи рейтингу діяльності закладу освіти тощо.

За результатами роботи семінару було підготовлено методичні рекомендації щодо розроблення місії закладу освіти та Цільової програми його розвитку. Розкриємо зміст пріоритетних положень.

Найбільш поширеним засобом прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту є написання сценарію з дотриманням послідовної реалізації таких дій, як: визначення часового інтервалу, організація процесу прогнозування, словесний опис і тлумачення доцільності щодо його здійснення, кількісне оцінювання процесу прогнозування за зростаючою шкалою.

Прогнозування розвитку управлінських процесів у закладі освіти зумовлюється і залежить від мети його функціонування, постановки й формулювання освітніх цілей і зовнішніх соціальних передумов (йдеться про визначення соціального замовлення на загальну середню

освіту ближнього оточення закладу освіти; врахування державних освітніх стандартів, що визначають загальнообов'язкові вимоги до її результатів, і базових навчальних планів, що забезпечують планування й організацію освітнього процесу відповідно до її мети).

Мета є образом бажаного операціонально визначеного контрольованого результату, який прагне отримати суб'єкт діяльності, виконуючи певні дії. Фіксує образ бажаного результату, зокрема мети освітнього процесу, її розробники орієнтують діяльність учителів на вибір засобів і створення умов, необхідних і достатніх для їх досягнення.

Проте не всякий образ є метою (мета, що декларується, є псевдометою). Мета результату пов'язана з фіксованим терміном його отримання, можливостями організації, мотивує суб'єктів діяти в напрямі його досягнення.

Конкретні і зрозумілі цілі як образи бажаного майбутнього виконують багато важливих функцій, а саме: обґрунтований вибір цілей дозволяє сконцентрувати зусилля, раціонально та економно використовувати час та інші ресурси; чітко сформульовані цілі виконують роль еталона, з яким можна співвідносити проміжні результати діяльності закладу освіти, вносячи в них оперативні і можливі передбачувані зміни; наявність узгоджених цілей спільної діяльності суб'єктів управління є необхідною умовою її організації й інтеграції, примноження їхнього індивідуального потенціалу; аналіз досягнутих цілей сприятиме виявленню проблем управління.

Формулювання освітніх цілей зумовлює необхідність урахування їх сутності і функціонального призначення:

1. Підґрунтям для формулювання освітніх цілей є аналіз наявних потреб і проблем, можливостей, засобів і ресурсів щодо їх реалізації.

2. Освітні цілі мають бути реальними, повинні мотивувати, стимулювати, спонукати та спрямовувати на вирішення освітніх проблем.

3. Освітні цілі коректно формулюються в смисловому відношенні.

4. Освітні цілі мають бути зрозумілі її суб'єктам, що потребує їх колективного вироблення й узгодження.

5. Часткові освітні цілі підпорядковуються довготривалим орієнтирам.

6. Освітні цілі мають відповідати базовим цінностям закладу освіти.

Порівняння зовнішніх вимог із реальними і потенційними можливостями педагогічного колективу є основою для прийняття рішення щодо розроблення місії закладу освіти та отримання відповідей на такі запитання: "На чій та які саме освітні запити спрямовує діяльність заклад освіти (його внутрішні й зовнішні можливості повинні бути збалансовані, оскільки вибір місії не є механічною реалізацією соціального замовлення)". "На який контингент учнів розрахована місія закладу освіти". "Які рівні освітніх послуг гарантує заклад освіти?". "Які функції загальної середньої освіти будуть пріоритетними для певного закладу освіти?". "Що може запропонувати учням заклад освіти, окрім освітніх послуг, передбачених Базовим навчальним планом?". "Що може зробити заклад освіти для педагогічних працівників?". "Що прагне зробити суб'єкт управління певного закладу освіти для освітян району, області, регіону (важливо відмітити, що вибір місії закладу освіти необхідно узгодити із суб'єктами освіти району, області, регіону, які виражають інтереси населення певної території)?".

Знання педагогічним колективом вимог до якості результатів загальної середньої освіти суб'єктів учіння, які певною мірою відображає освітній стандарт, знаходить своє вираження в моделі випускника. Вона глибше висвітлює цілі освітнього процесу, ніж місія закладу освіти, але не є конкретною метою, яку потрібно формулювати з урахуванням індивідуальних особливостей, потреб і можливостей кожного учня.

Моделі випускника можуть розроблятися на двох рівнях. Перший рівень - програма-мінімум, в якій відображаються загальнообов'язкові вимоги до рівня освіченості учнів. Другий рівень - програма-максимум, яка не є нормативною, але спрямовує учителів і учнів на досягнення результатів з урахуванням знань про освітні можливості суб'єктів учіння певного віку. Наявність моделі випускника сприяє виробленню вимог до результатів його навчання й

виховання за рівнями і роками навчання, оскільки прийняті в закладі освіти загальні вимоги до програм навчальних предметів створюють передумови для постановки загальноосвітніх цілей.

Прогнозування розвитку управлінських процесів у закладі освіти має відобразитися в інформаційній довідці - необхідній складовій програми його розвитку. У змісті довідки рекомендується вказати найменування і статус закладу освіти, найважливіші етапи його розвитку з урахуванням думок та інтересів розробників програми; дати ввідну характеристику соціального оточення закладу освіти та описати характер впливу на нього; коротко висвітлити його роль у соціумі, певній територіальній освітній системі; коректно представити найважливіші дані (кількість учнів, види класів, наявність і характер потоків, змінність занять тощо); охарактеризувати контингент учнів і педагогічний персонал (загальна кількість учителів; співвідношення основних працівників і сумісників; розподіл учителів за віком, стажем, рівнем освіти; кваліфікації педагогічних працівників з урахуванням їхніх розрядів і категорій за Єдиною тарифною сіткою; наявність учителів, відмічених нагородами, почесними званнями, з ученими ступенями; працюючі в школі викладачі вищих навчальних закладів; співробітники науково-дослідних інститутів тощо); здійснити опис програмно-методичного забезпечення освітнього процесу, підходів щодо діагностики його результатів; охарактеризувати стан шкільного приміщення, кабінетного фонду, навчально-матеріальної бази; дати характеристику нормативно-правового забезпечення діяльності закладу освіти; коротко описати систему роботи з педагогічними кадрами.

Розробники Цільової програми розвитку закладу освіти, збираючи матеріал для довідки, мають узагальнити досягнуті результати, а зовнішні експерти - ознайомитися з ними, оскільки актуальність постановки освітніх цілей посилиться з отриманням закладом освіти широким автономних прав.

У зв'язку з тим, що проблема цілей освітнього процесу в науці ще й досі не вирішена, то в процесі їх планування важливо знайти розумний баланс між принциповим запитанням "Що має бути отримано в результаті?" і технічним "Як формулювати цілі?". Аналіз результатів освітньої практики показує, що основні цілі і завдання загальної середньої освіти формулюються в межах загальних функцій освітнього процесу, а саме: когнітивної функції ("виходом" якої є система компетентностей щодо здійснення навчально-пізнавальної діяльності, включаючи й самоосвіту); ціннісної і виховної функції (їх "виходом" є становлення основ світогляду учнів, їхніх поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, Я-концепції і самосвідомості в цілому; становлення мотиваційної сфери, спрямованості особистості учня, його бажань, потреб, інтересів; збагачення особистісного досвіду, поведінки, спілкування, відносин, переживань, досвіду щодо здійснення вибору, вчинків тощо); функції психічного розвитку ("виходом" якої мають стати реальні новоутворення в інтелектуальній, емоціональній і вольовій сферах учнів; функції розвитку креативності учнів; оздоровчої функції, що передбачає профілактику захворювань за умови корекції незадовільного соматичного і психічного розвитку учнів, дотримання ними здорового способу життя).

Критичне осмислення цілей загальної середньої освіти в умовах реформування її змісту і структури навчання супроводжуватимуться упорядкуванням і конкретизацією їх формулювань. Сучасні реформатори можуть скористатися запропонованою в середині 50-х років американським дослідником Б. С. Блумом таксономією освітніх цілей, яка "задає" спосіб постановки цілей у когнітивній та емоційній сферах учнів з орієнтацією на традиційний тип освітнього процесу.

У процесі постановки освітніх цілей компетентнісного навчання учитель-реформатор повинен усвідомити, що різні педагогічні системи мають свої обмеження і можуть забезпечити досягнення лише певних результатів. Автор класноурочної системи Я. А. Коменський обурився б намаганням сучасників радикально вирішити в її межах проблеми індивідуалізації навчання, оскільки відомий дидакт був принциповим супротивником диференційованого навчання і вважав, що потрібно вчити всіх усьому.

Особливо важливим є розуміння вчителем співвідношення між цілями освітнього процесу і його загальною спрямованістю, властивостями, типом освіти. Якщо реально здійснюваний тип освіти, зміст, організація навчання, позиція суб'єктів освітньої діяльності орієнтовані на засвоєння комплексу знань і компетентностей, то благородні і гуманні цілі виховання й психічного розвитку учнів залишаються лише деклараціями. Якщо, наприклад, ставиться мета вчити учня вчитися, але реально не створюються вимоги щодо становлення його суб'єктності, то її не буде досягнуто. Кваліфіковане планування освітнього процесу можливе за умови обґрунтування, доказовості і реалізованості висунутих цілей за наявності розроблених навчального плану і програм навчання, "прописаних" найбільш важливих цільових орієнтирів, реальних форм, методів і засобів досягнення бажаних результатів і належної науково-методичної підготовки учителів.

Отже, опрацювання учасниками семінару проблеми прогнозування соціального замовлення на загальну середню освіту сприятиме розвитку їхньої здатності до моделювання майбутнього закладу освіти через практичне застосування теорії і методології педагогічної прогностики, розроблення науково обґрунтованих прогнозів, створення проектів і цільових програм щодо вирішення його стратегічних завдань.

Подальшого вивчення потребує проблема включення педагогічної прогностики в систему стратегічного планування діяльності закладу освіти - процедуру розроблення проектів і цільових програм.

Список використаних джерел

1. Большой энциклопедический словарь. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : "Большая Российская энциклопедия". СПб.: "Норинт". 2000. - 1456 с.
2. Вишнев С.М. Основы комплексного прогнозирования / С.М. Вишнев. - М.: Наука, 1977. - 287 с.
3. Хюсен Т. Современные тенденции развития образования. Перспективы / Т. Хюсен // Вопросы образования. - 1983. - №1. - С. 5-20.

The article reveals the content and procedural components of the work of the scientific and methodical seminar "Contemporary problems of reforming the content and structure of general secondary education". The seminar took place on May 18, 2017, on the basis of Yahniatyn secondary school in accordance with the agreement on scientific cooperation between Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine and Department of Education of Ruzhyn region state administration of Zhytomyr region. The results of approbation and introduction of scientific results of the problem under investigation are highlighted.

Based on the results of the elaboration of empirical data, in which the reasoning of the directors of the institutions of general secondary education, deputy directors of educational work, psychologists, and teacher-organizers was expressed in the conclusion that reveals the essence of the concept of "forecasting of social order for general secondary education" and prepared methodical recommendations for the definition of the strategy of change and action plan of the teaching staff; the requirements for the development of the mission of the educational institution, the Target Program for its development and short-to-medium-term forecasts have been worked out; It was found out that the development of managerial processes in the educational institution, which is reflected in the information reference (the necessary component of its development program), necessitates the skilled use by the subjects of management of different levels of the method of constructing scenarios - a verbal description of the predicted process; development and specification of the goals of general secondary education, which, in accordance with the main directions of its reform, will be subject to measurement and determine the predicted result; in the process of planning the learning process it is necessary to provide justification, evidence, implementation of the goals set with the help of the curriculum, education and training programs, "prescribing" and the most important targets, real forms, methods and means of achieving the desired results, subject to the appropriate training of teachers.

Key words: forecasting, mission, goals, strategic management, social order for general secondary education.